

ALMANCA VE TÜRKÇE AD VERME GELENEKLERİ

Betül YALÇINKAYA¹

Öz

İlkel toplumlardan modern toplumlara kadar insanlar, çocuklarına, birbirlerine, hayvanlarına ve etraflarındaki nesnelere ad vermişlerdir. Bunu yaparken çeşitli unsurlardan etkilenmişlerdir. Bu çalışmanın amacı da insanların çocuklarına ad verirken, seçimlerini hangi kriterler doğrultusunda yaptıklarını incelemektir. Almancayı batı kültürünün, Türkçeyi de doğu kültürünün önemli birer temsilcisi olarak görmek mümkündür. Bu dillerde ad seçimlerini etkileyen kriterler ve buna bağlı ortaya çıkan ad verme gelenekleri ile bu geleneklerin özellikleri ayrı ayrı incelendikten sonra bu toplumlardaki ad verme gelenekleri birbirleriyle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar örneklerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Her iki dildeki ad seçimlerinin hangi kriterler doğrultusunda gerçekleştirildiği incelenmiştir. Aynı zamanda ad verme geleneklerinde tek tanrılı inanıştan önceki uygulamalar ile tek tanrılı inanışa geçişten sonra görülen uygulamaların yeri de gösterilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından bu toplumların sosyokültürel ad verme kriterlerinden ne ölçüde etkilendiği ve ad verme törenlerinin dinin ve kültürel yaşamın etkisinde kalınarak gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ad Verme, Ad Verme Geleneği, Ad Verme Kriterleri, Ad Seçimi, Almanca, Türkçe, Benzerlik, Farklılık.

Abstract

German and Turkish Name Giving Traditions

From primitive societies to modern societies, human has given names to their children, each other, animals and objects around him. While doing this, they are affected by several elements. The purpose of this study is to analyze, through which name giving criteria people make their name choice for their children. It's possible to see German as a pioneer of the western culture and Turkish as the pioneer of the eastern culture. The criteria, that affect the name choices in this languages and

¹ Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, byalcinkaya@ankara.edu.tr

name giving traditions and their features, that come up through the name giving criteria are analyzed separately in both languages. After that, the name giving traditions of these languages are compared in terms of their similarities and differences through examples. At the same time the name giving traditions before the acceptance of both Islam and Christianity are mentioned. After the analysis it's aimed to identify how far both societies are affected by the sociocultural name giving traditions and to conclude that name giving ceremonies are applied with influence of cultural and religious aspects.

Keywords: *Name Giving, Name Giving Tradition, Name Giving Criteria, Name Choice, German, Turkish, Similarities, Differences.*

Giriş

İnsanların iletişimlerini kolaylaştıran önemli unsurlardan biri de kişi adlarıdır. Kişi adları, tesadüfen yan yana gelmiş seslerden çok, taşıyıcısını nitelendirmek ve kişi ile bir bütün olarak algılanan birer tanımlayıcı şeklinde değerlendirilmelidir. İnsanlar sahip oldukları ad sayesinde içinde yaşadıkları toplumun bir parçası hâline gelerek o toplumdaki insanlarla ancak o sayede iletişim hâlinde kalabilmektedir. İçinde yaşadıkları toplumda onları toplumun diğer bireylerinden ayıran özelliklerinden biri ve belki de en önemlisi adlarıdır. Bu olgu daha antik dönemde *nomen proprium* (Tr. özel ad) ifadesiyle dile getirilmiştir. Adların karakterize eden bir özelliği vardır ve hem uyumu, hem de kimlik oluşumunu sağlamaktadır (Debus 13). Ad seçiminin ve ad vermenin insan için büyük önemi bulunmaktadır. Bu önemi Goethe *Dichtung und Wahrheit*'ta şu şekilde ifade etmiştir (290):

(...) der Eigename eines Menschen ist nicht etwa wie ein Mantel, der bloß um ihn her hängt und an dem man allenfalls noch zupfen und zerren kann, sondern ein vollkommen passendes Kleid, ja wie die Haut selbst ihm über und über angewachsen, an der man nicht schaben und schinden darf, ohne ihn selbst zu verletzen.

İnsanın özel adı, sadece onun üzerinde asılı duran, sağını solunu çekiştirebileceğiniz bir palto gibi değildir, aksine kendi derisi gibi ona uyum sağlayarak gelişmiş, zarar vermeden soyulması ve sıyırılması mümkün olmayan, insanın üzerine tam oturan bir elbisedir.²

Goethe'nin bu ifadeleri, özel adların taşıyıcıları ile olan uyumunu ve ayrılmazlıklarını ortaya koymaktadır.

² Bu alıntı, makalenin yazarı tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Ad verme insanlık tarihi kadar eski olan bir uygulamadır. Onomastik içerisinde incelenen ad verme olgusu, geçmişten günümüze çeşitli aşamalardan geçmiş; Acıpayamlı'nın (1) da değindiği gibi “basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir ‘folklor olayı’ durumuna dönüşmüştür”.

Ülkütaşır, İnan, Noyan, Acıpayamlı, Uca, Abdurrahman, Schimmel ad verme geleneklerine ilişkin çalışmalar yapmışlardır.

Yukarıda anılanlar elbette ki bu alanda çalışma yapan araştırmacıların tamamı değildir. Ancak bu çalışmaya ışık tutmuş olmaları sebebiyle burada anılmalarının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Ad verme kriterleri ile ilgili birçok araştırmacı çeşitli çalışmalar yapmış, ancak kriterlerin sınıflandırılmasını ve hangi motivasyonların ad seçiminde etkin rol oynadığını sistematik bir şekilde Zengin, *Adlar ve Soyadları* (2014) adlı eserinde ortaya koymuştur. Bu çalışmada Zengin'in (*Adlar* 125) sınıflandırması temel alınarak, sosyokültürel kriterlerin bazıları esas kabul edilecektir. Zengin'in sınıflandırması doğrultusunda bu alanın araştırmacılarının, incelemelerini daha somut bir şekilde ortaya koyabilecekleri düşünülmektedir. Böylece ad verme gelenekleri ve kriterleri ile ilgili farklı bakış açıları doğrultusunda yapılan çalışmaların sayısının artacaktır. Bu alanda yapılacak her yeni çalışma ile toplum kimliklerinin belirlenmesi ve onlara bu kimlikleri kazanmalarını sağlayan kişi adları hakkında çeşitli bilgilere ulaşılması mümkün olacaktır.

Ad Vermede Uygulanan Kriterler

Toplum içerisindeki normlar, törenler ve iletişim; sosyokültürel yapı ile şekil almaktadır. Kişilerin toplum içerisindeki iletişiminin bir önkoşulu olarak görülen adların seçimi, bu yapıdan etkilenen kültürel bir uygulamadır. Bu bağlamda çalışmanın asıl konusu olan incelemeye geçmeden önce bu kriterlere değinilmesi yerinde olacaktır.

Sosyokültürel Kriterler

1. Gelenek ve Görenekler

a. Bir kişinin adını verme

Bu kritere göre özellikle büyükbaba ve büyükanne gibi aile büyükleri başta olmak üzere aile bireylerinin adları, tahsilli bir akraba veya tanıdığıın adı ya da toplumda iyi anılan bir kişinin adı, çocuğa verilmek üzere seçilmektedir.

b. Batıl inançlar

Ad aracılığı ile çocuğu uzun ömürlü kılmak, ömrünün kısa olmaması için belirli adlardan kaçınmak, bölgelere göre değişken olmakla birlikte ölmüş büyükbaba ve büyükannenin adını çocuğa vermek gibi hususlar ad seçiminde batıl inanç olarak değerlendirilmektedir. Büyükanne ve büyükbaba adlarının, çocuğun onların özelliklerini alması amacıyla verildiği sık görülür, hatta bu amaç doğrultusunda büyükanne ve büyükbaba ölmüş olsa bile bu durum önemsenmez. Ad seçimindeki kararı çeşitli kehanetlere bırakmak da bu grup altında incelenebilir.

2. Dinî Kriterler

İnanılan dinin önderlerinin ulemasının, azizlerinin, peygamberlerin, eşlerinin, çocuklarının ve torunlarının adları, tarikat liderlerinin adları bu kritere göre seçilen adlardandır. Ad seçiminde ilgili dinin önemli ayları ya da bayram günleri ad seçiminde dikkate alınan hususlardandır.

3. Sosyal Kriterler

Ait olunan sosyal sınıf, ilgili sınıfın kültürel yaşamı, farklı kültürlerle yapılan evlilikler ve belirli dönemlerde ortaya çıkan moda olmuş adlar gibi unsurlar çocuğa verilecek adı etkileyen önemli hususlardır. Farklı kültürlerden insanlarla yapılan evlilikler yeni bir kültür ile tanışmayı sağladığı için doğrudan veya dolaylı olarak o kültürün ad verme geleneği ve kriterleri ile de tanışma söz konusu olmaktadır.

Almancada Ad Verme Geleneği

*Forename*³ (kişi adı) sözcüğü eski yüksek Almancada karşımıza çıksa da o dönemde henüz soyadları kullanılmadığından bugünkü manada bir *Vorname* (Tr. ön ad) sözcüğünden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Yüksek ihtimalle Türkçeye *takma ad* olarak çevrilen *Beiname* sözcüğünün yerine kullanıldığı düşünülmektedir. Bu sebeple, eski Almanca ve Cermen adlarının, *takma ad* (Beiname) ya da *lakap* (Übername) olmadıkları sürece, en azından soyadları kullanılmaya başlayana kadar *Forename*'nin *hitap adı* (Rufname) olarak adlandırılması söz konusudur (Seibicke 119).

Cermenlerden önce ad verme, yeni doğanın aile bireyleri arasına kabulünü simgeleyen bir tören olarak görülmekteydi. Baba, çocuğunun adına karar verirken akrabalarından da tavsiyeler almaktaydı. Bir birey ancak adı koyulduktan sonra aile üyesi olarak kabul edilmekteydi. Romalılar altında

³ Eski yüksek Almancadaki *forename* sözcüğü günümüz Almancasında *Vorname* ile karşılanmaktadır.

yaşayan Cermenler sıklıkla Latin-Roma adlarını tercih etmekteydiler. Cermen derebeyleri roma medeni hukukunu kabul ettikten sonra sıklıkla roma adlarını kullanmaya başlamış ancak ikinci ad olarak da kendi kültürlerine özgü adı eklemeye devam etmişlerdir. Gotlar, Franklar, Langobardlar ve diğer Cermenler Roma'nın eyaletlerine yerleştikçe Latince ad verme geleneği de Cermenler arasında yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Bach 7).

Almanya'da Cermen kişi adları Hristiyanlaşmaya kadar zengin bir şekilde hem kısaltma hâllerini hem de tam ad hâllerini korumuştur. Bu süreç içerisinde türetmeler yoluyla verimli bir aşama kaydedilmiştir. Bir süre sonra eski adların anlamsal içeriklerini kaybettikleri ve artan bir şekilde anlam boşalmasına uğrayan sözcüklere dönüştükleri fark edilmiştir (Bach 9).

Şarلمان döneminde artık *Anshelm* ve *Ansgar*, *Engelbert* ve *Engelhart*, *Ingraban* ve *Ingeburg* gibi birleşik adlardan oluşan adların anlamları, ilk hecelerindeki sözcüklerin artık kullanılmıyor olmasından anlaşılammaktaydı (Bach 9).

Cermenlerin yaşadığı kuzey bölgelerde, Anglosaksonlarda ve Keltlerde ad verme geleneği ile ruhani arınma (Lustration) Hristiyanlığın kabulünden önce de eş değer görülmekteydi. O zamanlarda Hristiyanlıktaki vaftiz geleneğine benzer şekilde çocuklar su ile yıkanmakta ve onlara hediyeler alınmaktaydı. Hristiyanlığın kabulünden sonra ad verme geleneği vaftiz yoluyla kutsanmış oluyordu (Bach 215). Vaftiz, Hristiyanlık öncesindeki uygulamanın bir alternatifi niteliğini taşımaktaydı.

Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında çeşitli bölgelerde ad seçiminde bir tür kehanet önemli bir rol oynamaktaydı. Belli sayıda muma azizlerin adı verilmekte ve en son sönen muma verilen ad çocuğun adı olmaktaydı. Bazı Cermen yasalarında adı verilmeyen çocuk henüz doğmamış kabul edilmekteydi. (Zengin, *Deutsche* 43) Ancak ad verme töreniyle birlikte ruhun bedenle bütünleştiğine inanılmaktaydı. Burada dikkat edilen başka bir husus ise ad verme töreninden önce çocuğun adının kimse ile paylaşılmamasıydı. Batıl bir inanca göre ad verme töreninden önce adı açıklanan çocuğa kötü ruhlar veya kötü niyetli insanlar zarar verebilir hatta çocuğun ölümüne sebep olabilirdi. Nadiren de olsa Katoliklerde adlar takvim azizlerinin ya da çocuğun doğum gününe rastlayan dini bayramların adlarından seçilmekteydi. Bu uygulamada uzun bir ömür getirdiğine inanıldığı için tercih edilen *Adam* ve *Eva* adlarının yanı sıra *Aziz Alban* gibi kaçınılan aziz adları da mevcuttur. Bu adın hastalık hatta erken ölüm getirdiğine inanılmaktaydı (Bach 233).

Sıklıkla da büyükbaba ve büyükanne adları çocuklara verilmekteydi. Örnek vermek gerekirse Oldenburg'da ilk erkek çocuğa baba tarafından büyükbabanın adı, ilk kız çocuğa da baba tarafından büyükannenin adı verilmekteydi. Sonraki çocuklar da anne tarafından büyükbaba ve büyükannenin adlarını almaktaydı. Böylece aileler arasında anlaşmazlık oluşması engellenmekte ve büyüklerin adları yeni nesillerde yaşatılmaktaydı (Bach 216).

Pippin von Heristal'ın torunu Küçük Pipin ve Karl Martell'in torunu Karl der Große buna örnek olabilecek dede ve torun eşleşmeleridir.

Bu uygulamanın aynısına batı Cermenlerinde ve Gotlarda da rastlanmaktadır. Göze çarpan başka bir uygulama çocuklara babalarının adlarının verilmesidir. Bu uygulamada, babanın adının çocuğa şans getirdiğine inanılmaktadır. Bu sebeple bazı bölgelerde tüm erkek çocuklar babalarının adını almıştır. Böyle bir durum, bir ailede aynı adı taşıyan en az iki erkeğin olduğu anlamına gelmektedir. Bu sebeple çocukların birbirinden ayırt edilebilmesi için çocukların yaşlarına göre adlarının önüne birer niteleme sıfatı getirilmiş ve karışıklık bu şekilde önlenmeye çalışılmıştır.

küçük Jürgl

ortanca Jürgl

büyük Jürgl (Bach 214)

Ortaçağ'a gelindiğinde ise babanın adından vazgeçilmiş ve çocuğa vaftiz babasının adını vermek gibi bir eğilim başlamıştır (Bach 214-220).

8. yy. dan 9. yy. ın başına kadar devam eden Almanya'nın Hristiyan kültür dünyasına dâhil olma süreci ile ad haznesinde, Hristiyan, İbrani, Latin-Roma adları ve başka kökenli adlar yer edinmiştir. Böylece Cermen kişi adı geleneği bozulmaya başlamakta ve yerini Hristiyan Ortaçağ ad verme geleneğine bırakmaktadır. Hristiyan kişi adlarına Karolenj Dönemde önce nadir şekilde hatta belki de sadece manastır ve ruhban sınıfında rastlanmaktadır. Bu adların taşıyıcıları ruhban sınıfına dâhil olurken bu adları almışlardır. Ruhban sınıfına dâhil olurken alınan adların yaygın olarak görülenleri şu şekilde sınıflandırılabilir (Mitterauer 262):

Eski Ahitten Adlar: *Aaron, Abraham, Adam, Daniel, David, Helias, Isaac, Moyses, Salomon, Samuel*. Yeni Ahitten Adlar: *Andreas, Johannes, Lazarus, Marcus, Petrus, Simon, Stephanus, Jacob, Judas*. Diğer Hristiyan Adlar: *Benedictus, Christianus, Clemens, Constantinus, Dominicus, Gregorius, Martinus, Jordan*.

12. yy. ın sonlarına doğru dikkat çekici yeni bir ad verme modası ortaya çıkmıştır. O dönemde özellikle Yeni Ahit'ten adlar ve kilise azizlerinin adları tercih edilmekteydi. Ancak 12. yy. dan sonra ruhban sınıfına özgü adların yanı sıra Romalılar tarafından kullanılan ve kaynağı kilise ya da azizlere dayanmayan şan-şöhret gibi dünyevi arzulara dayanan ad tercihleri görülmektedir. Bu adlara soylu ve şövalye sınıfında rastlanmaktadır ve şövalye sınıfının kültürel yaşamı ile bağlantılı olarak seçilmişlerdir. Bu adların nesilden nesle aktarıcısı olarak soylu aileler ve bu ailelerin yabancı halklarla yaptığı evlilikler görülmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür (Bach 225):

Barbarossa, Burgundlu Beatrix ile evlidir.

VI. Heinrich, Norman Kralı Sicilyalı Roger'in kızı Konstanze ile evlenmiştir.

Suabiyeli Philipp, Konstantinopolisli Irene ile evlenmiştir.

II. Friedrich sırasıyla Aragon'lu Konstanze, Kudüslü Jolanthe, İngiltereli Isabella, Manglanolu Bianca ile evlenmiştir ve kızlarının adları *Agnes, Margarethe, Anna, Katharina, Blanche fleur, Jolanthe* ve *Stemma*'dır.

Çocuğa iki ya da daha fazla ad verme geleneği ancak 16. yy. dan sonra ivme kazanmıştır. Ama daha öncesinde çift ad kullanılmadığını ileri sürmek çok da doğru olmayacaktır. Buna örnek olarak 13. yy a ait Wolfdietrich şiirini göstermek mümkündür (Bach 36).

„Dietrich sei er getauft, sein anderer Name sei Wolf,(...)“

Dietrich adıyla vaftiz edildi, diğer adı da Wolf olsun dendi, (...) ⁴

Çift adlar genelde soylu kesim arasında ve özellikle güneybatı ve güney Almanya'da görülmektedir. Ailelerin çocuklarına çift ad vermelerinin sebebi, ailede sevilen ve hayatını kaybetmiş kişilerin adlarının çocuklarda yaşatılmak istenmesi ve aynı adı taşıyan aile bireylerinin birbirinden ayırt edilebilmesidir (Heydenreich 289-290).

17. yy. boyunca ve 18. yy. ın başlarında vaftiz kayıtları ve kilise defterleri daha düzenli tutulmaya başladıktan sonra ruhban sınıfı adlarının İncil'de geçen adlardan ya da kilise azizlerinin adlarından olmadığı fark edilmiştir. 17. yy. sonlarından itibaren yoğun bir şekilde gerçekleşen geleneksel ad verme geleneğinden uzaklaşma 19. ve 20. yy. larda da karşımıza çıkmaktadır. Siyasal ve sosyal hayattan adlar ile edebiyatta kullanılan adlar kilise azizleri ve ruhban sınıfı adlarının yerini almaya

⁴ Bu şiirden yapılan alıntı, makalenin yazarın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

başlamış ya da İncil'deki adların kısaltmaları kullanılarak farklı adlar türetilmiştir. Burada örnek olarak *Angelika* adını verebiliriz. Hessen bölgesinde kullanılan, *Anna* ve *Gela* adlarından türemiş *Annegele*, *Angelika* olarak kullanılmıştır (Bach 37).

Çeşitli ad verme modalarının hızla gelip geçtiği Romantizm ve Biedermeier dönemlerinden sonraki 19. yy. içerisinde *Max*, *Ernst*, *Kurt*, *Fritz*, *Käthe* gibi kısa adlar tercih edilmekteydi. 19. yy. ın son çeyreğinde kısa ad tercihinin yanı sıra *Edelgard*, *Edeltrud*, *Karl peter*, *Ann(e)traud* gibi birleşik adlara olan ilginin arttığı da söylenebilir (Seibicke 53).

Almanca ad verme geleneklerinin günümüzdeki yerine bakıldığında bu geleneklerin artık çok az uygulandığını görülmektedir. Gelenekleri uygulayarak belli kriterlere bağlı kalmaktan çok, moda adlar tercih edilerek ad verme törenleri nadiren düzenlenmektedir. Sosyal kriterler başlığı altında değerlendirilebilecek bu durum, genellikle modern toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. Almanya İstatistik Kurumu'nun resmi olarak yaptığı bir kişi adı istatistiği bulunmamaktadır. Knud Bielefeld, 2014 yılında dünyaya gelen 181.300 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada yılın en moda kadın ve erkek adlarını tespit ederek ilk beş sırada yer alan adları şu şekilde sıralamıştır (Bielefeld):

Kadın: *Emma*, *Mia*, *Hannah/Hanna*, *Sofia/Sophia*, *Emilia*.

Erkek: *Ben*, *Luis/Louis*, *Paul*, *Lukas/Lucas*, *Jonas*.

Türkçede Ad Verme Geleneği

Türkçe ad verme geleneğinin köklerinin, M. Şakir Ülkütaşır, Hamit Zübeyr Koşar ve Orhan Acıpayamlı'nın da değindiği gibi Türk kültürünün doğum yeri olarak bilinen doğu Asya'da olduğu kabul edilmektedir. Bu araştırmacılar bu olgunun yadsınamaz ve birçok yazılı ve sözlü belge ile kanıtlanmasının mümkün olduğunu belirtmektedirler (Ülkütaşır 194-199; Noyan 638-685).

Türk kültürü doğu Asya'dan Avrupa'ya kadar birçok kültürle etkileşimde bulunmuş ve dil aracılığı ile bu kültürlerin ad verme gelenekleri de birbirlerini etkilemiştir. İlk etki Türk Hakan adlarının Çinceleşmesi şeklinde görülse de halka kadar inmemiştir (Acıpayamlı 2).

İslamiyet'in kabulünden önceki dönemde ad verme ile ilgili bilgiler destanlardan edinilebilmektedir. Oğuz Kağan Destanı'nda *Kartuk*, *Kanglı*, *Saklap*, *Kalaç* gibi topluluk adlarının verilmesi belirli hikâyelere bağlanarak anlatılmıştır (Uğurlu). Bu destanlarda geçen kişi adları da İslamiyet öncesi ad tercihleri hakkında bilgi vermektedir. Bunun dışında Göktürk ve Uygur

boyları arasında yaygın olarak kullanılan kişi adlarına bakılacak olursa *Bumin, İstemi, Mukan, İl-Tapar (Taspar), İl-Teriş, Kutluk, Kapgan, Tonga, Turan, Böri, Bilge, Költekin, Kutluk, Kürşat, Begkuli, İl-Tebir, İl-Etmiş, İl-Yaratmış, İl-Yar, İl-Beg, Köl İrkin, İl- Yaruk, Alp Kutluk, Kut Bolmuş, Kut-Almış, Böğü, Küçlük* gibi adlar karşımıza çıkmaktadır (Abdurrahman 126).

Araplarla kurulan temaslardan sonraki süreçte Arapça, Türk ad verme olgusunu büyük ölçüde etkilemiştir. Türk adlarının Arap harfleriyle yazılması sonucu çeşitli yazım şekilleri ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde batıların bu adları Latin harfleriyle yazması da adların yazım şeklinde çeşitliliğe yol açmıştır. Burada verilebilecek bariz örneklerden biri Türkçe *Tonguç* adıdır. Bu ad, *Doguç, Dogaç, Dagic, Tıgaç, Tıgıç, Tıguc* gibi çok farklı şekillerde yazılır hale gelmiştir (Acıpayamlı 2). Daha sonraki dönemlerde yine Arapçadan kişi adı olmayan sözcükler de ad olarak dilimizde yerini almıştır. Bunlar arasında *Kafür, Nühket, Sayeste, Peyeste, Bihter, Kâmran* gibi adları saymak mümkündür (Acıpayamlı 2).

Türk ad verme geleneğinin aşamalarını Acıpayamlı (3) üç adımda incelemiştir.

Doğumdan önce ad verme, doğum sırasında ad verme, doğumdan sonra ad verme. Ada karar verildikten sonra adın konulacağı gün konusunda da farklı bölgelerde farklı uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Haftanın belli günleri ad vermek için kutsal sayılırken belli günleri de ad vermek için tercih edilmemektedir. Özellikle Samsun Havza ve Bafra bölgelerinde pazartesi, çarşamba ve cuma günleri hayırlı sayıldığı için ad vermek için tercih edilen günler iken salı ve pazar günleri tercih edilmemektedir (Basri 2238; Arıcan 2265).

Türklerin yaşadıkları bölgelere göre çocuklarına adlarını ne zaman verdikleri değişkenlik göstermektedir. Türkiye’de genel olarak doğumdan yirmi dört saat sonra, özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu’da güneş doğmadan önce, Koybal ve Beltir Türkleri doğumdan birkaç gün sonra, Samsun, Sivas ve Konya yörelerinde üç gün içerisinde çocuğun adı verilmektedir. Ad verme güney Anadolu Türkmenlerinde, Kilis, Gaziantep, Balıkesir, Samsun ve Aksaray’da bir hafta sonra gerçekleşmektedir. Kırgız ve Kazak Türkleri on beş gün sonra, Sivas ve Eskişehir yöreleri kırk gün sonra, Altay Türkleri üç ay sonra, güney Anadolu Türkmenleri altı ay sonra (Ülkütaşır 194-196), Oğuz Türkleri bir yıl sonra, Kırgızlar uzun yıllar sonra çocuklarına ad vermektedirler. Basat Türkleri ve Minüsin Türklerinde ise, çocuklar ancak bir yiğitlik yaptıktan sonra adlandırılmaktadırlar (Gönüllü 49-50).

Çocuğun adının kim tarafından verileceği de çeşitli yörelere göre değişkenlik göstermektedir. Çocuğun babası, büyükbabası, çocuğun baba tarafından akrabaları, anne tarafından büyükannesi, bir akrabası, aileden tahsilli bir büyüğü ya da ebesi ad veren kişiler olabilmektedir. Erkek çocuklara ailenin en yaşlı erkeği, kız çocuklara ailenin en yaşlı kadını ad koyabilmektedir (Acıpayamlı 5).

Genellikle ölmüş büyükbabanın, büyükannenin ya da bir akrabanın, güzel kadınların, tahsilli akrabaların ya da toplum içerisinde saygınlığı olan bir kişinin adı, çocuğa verilecek ada karar verilirken seçilmektedir (Acıpayamlı 6).

İslamiyet'in kabulünden sonra ad seçiminde ve ad verme törenlerinde dinin fazlaca etken olduğu görülmektedir. Özellikle Hz. Muhammed ve eşlerinin ve çocuklarının ya da dört halifenin adları seçilmektedir. Hz. Muhammed'in eşlerinin ve çocuklarının, dört halifenin adları: *Hatice, Sevde, Aişe, Hafsa, Zeyneb, Ümmü Seleme, Safiyye, Kasım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatma, Abdullah, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali*. Bazı bölgelerde de tarikat kurucularının adları tercih edilmektedir (Acıpayamlı 6).

Ebeveynlerin ad konusunda anlaşmazlığa düştükleri zaman çözüm olarak iki farklı yol kullandıklarından bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, tercih konusu olan iki adın küçük kâğıtlara yazılarak bir torbanın içine atılması ve torbadan ilk çekilen kâğıt üzerinde yazılı olan adın çocuğa verilmesidir (Yund 2302). İkinci çözüm yolu ise Kuran-ı Kerim'in sayfalarının bir ada rastlanana kadar çevrilmesi ve ilk rastlanan adın çocuğa verilmesidir (Cinlioğlu 2286).

Renkler, çeşitli nesnelere veya olaylar da çocuğa verilecek ad olarak seçilebilmektedir. Minüsin Türklerinde çocuğun bindiği atın rengi, düşman yenilgisi, kurt baskını ya da güneşin doğuşu da ad olarak çocuğa verilebilmektedir (Ülkütaşır 194). Bunlara ek olarak çocuğun doğduğu ayın (*Ramazan, Şaban, Muharrem, Receb*), kandil günlerinin adlarının (*Miraç, Berad, Mevlüd*) sayılması da mümkündür.

Ad verme töreni iki şekilde yapılabilmektedir. Birincisi dinî tören olarak nitelendirilebilecek olan ve bir aile büyüğünün veya hocanın ezan okumasının ardından verilecek olan adın çocuğun kulağına üç defa söylenmesiyle gerçekleşmektedir. Bu törende dualar edilmekte, iyi dilekler dile getirilmektedir. İkincisi ise dinî olmayan, aile bireylerinin hediyelerle katıldığı bir törendir. Dinî herhangi bir unsura bu tür bir törende rastlanmamaktadır.

Türkçe ad verme geleneklerinin günümüzdeki yerine bakıldığında, Almanca ad verme gelenekleri için belirtildiği gibi bu geleneklerin artık nadiren uygulandığını görülmektedir. Moda adların Türkçe ad verme için de geçerli olduğu söylenebilir. T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2014 yılının en çok tercih edilen kadın ve erkek adları şu şekildedir:

Kadın: *Zeynep, Elif, Hiranur, Ecrin, Yağmur.*

Erkek: *Yusuf, Berat, Mustafa, Ömer, Ahmet.*

Günümüzde her iki toplum içerisindeki ad verme geleneklerinin daha basit hâle geldiği ve yukarıda anılan tören ve inanışların artık çok az uygulandığı görülmektedir. Kırsal yerleşim alanları ya da toplumun geleneklere bağlı kesimlerinde bu uygulamaların hâlâ devam ettiği söylenebilir. Hızlı iletişimin artık hayatın sıradan bir unsuru hâline geldiği küreselleşen dünyada ailelerin, ad vermek için belirli bir günü veya çocuğun kahramanlık göstermesini beklemek gibi bir alışkanlığı kalmamıştır. Ebeveynler çocuklarına doğar doğmaz ad vermektedir. Ad verme geleneklerinin günümüzde daha az uygulanmasının bir sebebi de farklı kültürlerden veya dinlerden bireylerin evliliklerinden doğan çocuklara, hangi kültürün veya dinin geleneği doğrultusunda ad verileceği sorunudur. Modern toplumların ya moda adları ya da farklı kültürden biriyle yapılan bir evlilik söz konusu ise bu yeni kültürle öğrenilen adları tercih ettikleri görülmektedir. Böylece yukarıdaki sınıflandırmada bahsi geçen sosyal kriterler ön plana çıkmaktadır.

Şimdi de bu iki farklı kültürdeki uygulamalarda göze çarpan benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Almanca ve Türkçe Ad Verme Geleneklerinin Benzer ve Farklı Özellikleri

Zaman içerisinde Almanca ve Türkçe ad verme geleneği çeşitli unsurlar tarafından etkilenmiştir. Her iki kültür, dolayısıyla dil, çeşitli kültür ve dillerle etkileşim hâlinde olmuştur. Belirli bir zamandan sonra Hristiyanlığın ve İslamiyet'in kabulü ile de büyük oranda ad verme gelenekleri her iki kültürde dinin etkisi altında kalmıştır. Farklı dinlerin etkisi altında kalmaları ve dolayısıyla birbirinden farklı uygulamalara sahip olmalarına rağmen Almanca ve Türkçede ad verme geleneklerinde benzer özelliklere rastlanmaktadır.

Benzer Özellikler:

- Almanca ad verme geleneğinde bazı bölgelerde ad seçimine bir tür kehanet ile karar verilmektedir. Belli sayıda muma azizlerin adı verilmekte ve en son sönen mumun adı yeni doğana koyulmaktaydı. Türkçe ad vermede de buna benzer bir uygulama olduğu görülmektedir. Çocuğun adının ne olacağı konusunda anlaşmazlık yaşayan ebeveynler tercih konusu olan iki adı küçük kâğıtlara yazarak bir torbanın içine atmaktadır ve torbadan ilk çekilen kâğıt üzerinde yazılı olan ad çocuğa verilmektedir. İkinci çözüm yolu ise Kuran-ı Kerim'in sayfalarının bir ada rastlanana kadar çevrilmesi ve ilk rastlanan adın çocuğa verilmesidir. Bu örneklerde her iki ad verme geleneğinin de çocuğa verilecek adı ararken kararı çeşitli uygulamalara bıraktıkları görülmektedir. Her iki uygulamayı yazının girişinde bahsedilen kriterlerin dinî inanışlar maddesi altında değerlendirmek mümkündür. Dinî inanışların toplumların yaşam şeklini, dillerini, ad seçimlerini ne derece etkilediği çocuklarına verecekleri ad seçiminde bu inanışın unsurlarına başvurmalarından anlaşılmaktadır.

- Katolikler çocuklarına verecekleri adları takvim azizlerinden ya da çocuğun doğum gününe rastlayan dinî bayram adlarından seçmektedirler. Aynı şekilde Müslümanlarda da Hz. Muhammed'in, eşinin ve çocuklarının ya da çocuğun doğduğu ayın adı çocuğa verilmektedir. Bu örnekler her iki geleneğin uygulanmasında dinin önemli bir rol oynadığını ortaya koymakta ve bu uygulamada ad seçiminin yine dinî inanışlar doğrultusunda yapıldığını göstermektedir.

- Her iki ad verme geleneğinde de çocuklara büyükbaba ve büyükannenin adları verilmektedir. Zengin'in gelenek ve görenekler başlığı altında ele aldığı bu ad verme kriteri, birbirinden farklı olan iki toplumda karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde nadiren de olsa hem Almanya'da hem de Türkiye'de devam eden bu uygulama aile büyüklerine olan saygıyı ifade etmenin bir yolu olarak görülmekte ve onların adlarının yeni nesillerde yaşatıldığına inanılmaktadır.

Farklı Özellikler:

- Her iki geleneğe etkili olan iki farklı din unsuru bulunmaktadır. Hristiyanlıkta ad verme geleneğinin olmazsa olmaz denebilecek uygulamalarından birisi vaftizdir ve bu tören kilisede gerçekleştirilmektedir. Ancak İslamî uygulamaya bakıldığında ad verme töreni çocuk sahibi ebeveynin evinde gerçekleştirilmekte ve çocuğun kulağına önce ezanın, sonra da adının okunmasıyla gerçekleşmektedir. Türkiye'de bu tören, içerisinde dinî unsurlar olmadan da gerçekleştirilmektedir.

- Türk toplumunda ad verme doğum öncesi veya doğumdan sonraki üç gün, üç ay, altı ay gibi zaman dilimleri içerisinde gerçekleşebilmektedir. Ancak Alman toplumunda ad vermenin ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

- Türkçe ad verme geleneği içerisinde renk nesne ve olay adlarına rastlanmaktadır. Ancak Almanca ad verme geleneğinde bu tür adlandırmalar çok nadir görülmektedir.

- Nüfus müdürlükleri kurulmadan önceki dönemlere ait, Almandada ad verme geleneğine ilişkin bilgiler kilise defterleri ve vaftiz kayıtlarından temin edilebilmektedir. Ancak Türkçe ad verme geleneğinde camide ad kayıtlarının tutulmadığı gibi camilere gelen cemaat için bir kayıt defteri oluşturulması da söz konusu değildir.

- Almanca ad verme geleneklerinden bir tanesi de çocuğa vaftiz babasının veya vaftiz annesinin adının verilmesidir. Vaftiz babası ve vaftiz annesinin Türk kültüründeki karşılığını kirve olarak düşünmek mümkündür. Türk toplumunda kirvelik çeşitli yörelerde yoğun bir şekilde uygulanırken bazı bölgelerde ya hiç bilinmez ya da yaygın değildir. Türk toplumunda çocuklara kirvelerinin adlarının verilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Alman toplumunda vaftiz babalığı ve vaftiz anneliği Hristiyanlıktan kaynaklanan dinî bir uygulama iken Türk toplumdaki kirvelik hem dinî hem de kültürel bir uygulamadır ve çocuğa verilecek ad seçiminde bir kriter değildir.

Bu durumda karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Tablo 1. Almanca ve Türkçe Ad Verme Gelenekleri

Ad Verme Geleneği	Almanca	Türkçe	İlişki türü	Almanca	Türkçe
Kehanet ve batıl inançlar	✓	✓	Benzer	<i>Belli sayıda muma aziz ad verilerek en son sönen muma verilen aziz adı seçilir.</i>	<i>Kuran-ı Kerim'in sayfaları bir ada rastlanana kadar çevrilir ve ilk rastlanan ad seçilir.</i>
İlahi dinlerin kutsal gün ve kişilerine ait adların verilmesi	✓	✓	Benzer	<i>Takvim azizleri ya da çocuğun doğum gününe rastlayan dini bayrama adı seçilir.</i>	<i>Hz. Muhammed'in, eşinin, çocuklarının adları ya da çocuğun doğduğu ayın adı seçilir.</i>

Büyükanne ve büyükbaba adlarının verilmesi	✓	✓	Benzer	<i>Aile büyüklerine olan saygıyı ifade etme aracı olarak seçilir.</i>	<i>Aile büyüklerine olan saygıyı ifade etme aracı olarak seçilir.</i>
Ad verme töreni	✓	✓	Farklı	<i>Hristiyan Almanlarda vaftiz töreni ile birlikte kilisede gerçekleştirilir.</i>	<i>Müslüman Türklerde ibadethanede değil, evde çocuğun kulağına önce ezan sonra da adının okunmasıyla gerçekleşir.</i>
Ad vermenin yapıldığı zaman		✓	Farklı	<i>Herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.</i>	<i>Doğum öncesi veya sonrasında ad verildiği bilinir.</i>
Renk adları		✓	Farklı	<i>Çok nadir görülür.</i>	<i>Renk adları kişi adı olarak kullanılır.</i>
İbadethanelerde resmi ad kaydı	✓		Farklı	<i>Kilise vaftiz kayıtlarında ad verme geleneğine ilişkin bilgiler mevcuttur.</i>	<i>Bu türden bir kayıt mevcut değildir.</i>
Vaftiz anne ve vaftiz babası adları	✓		Farklı	<i>Yaygın bir uygulamadır.</i>	<i>Vaftiz annesi ve babasının karşılığı kirve olarak kabul edilse bile bu türden bir uygulama nadirdir.</i>

Yukarıdaki tabloda iki kültürün ad verme geleneklerine ait özellikler yer almaktadır. Bu özellikler benzer ve farklı olmaları açısından sınıflandırılarak her iki kültürde uygulanan geleneğin kısa bir açıklaması yapılmıştır. Tablodan anlaşılacağı üzere iki ad verme geleneği arasında farklıdan ziyade benzer özellikler görmek mümkündür. Dikkat çekici farklılardan bir tanesi renk adlarının Almanca ad verme geleneği içerisinde neredeyse hiç yer almamasıdır. Hâlbuki Türkçe ad verme geleneğinde renk ve nesne adlarına sık rastlanmaktadır.

Bu çalışmada Alman ve Türk toplumlarında ad verme geleneği ve özellikleri ayrı ayrı incelenmiş ve ardından bu toplumlardaki ad verme gelenekleri birbirleriyle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar

örneklerle ortaya koyulmuştur. Her iki dildeki ad seçimlerinin hangi kriterler doğrultusunda gerçekleştirildiği incelenmiştir. Aynı zamanda ad verme geleneklerinde tek tanrılı inanıştan önceki uygulamalar ile tek tanrılı inanişe geçişten sonra görülen uygulamaların yeri de gösterilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından bu ad verme geleneklerinin genel olarak benzerlik gösterdiğini, ancak ad türetme özelliği ve çeşitliliği bakımından Türkçenin, kullanıcıya daha geniş bir hareket alanı sunduğunu söylemek mümkündür. Burada değinilmesi gereken önemli nokta, her iki toplumun ad verme geleneğinin kendi sosyokültürel unsurlarının etkisi altında kaldığı ve ad verme törenlerinin, bu toplumlarda dinin ve kültürel yapının etkisi ile şekillendiğidir. Günümüzde ise her iki toplumun da geleneklerden uzaklaşarak moda adları tercih etmesi, bu çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından olmuştur.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN, Varis. "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme." *Milli Folklor Dergisi* 8.61 (2004): 124-134.
- ACIPAYAMLI, Orhan. "Türk Kültüründe 'Ad Koyma Folkloru'nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi." *IV. Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Gelenek, Görenek ve İnançlar IV* (1992): 1-15.
- ARICAN, Saffet. "Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar Anketi VI, Bafra'da." *Türk Folklor Araştırmaları* VI.136 (1960): 2265.
- BACH, Adolf. *Deutsche Namenkunde I, die deutschen Personennamen*, Heidelberg: Winter, 1953.
- BASRİ, Hasan. "Adlarla İlgili Gelenek ve İnanmalar Anketi VI, Çarşamba ve Terme'de." *Türk Folklor Araştırmaları* VI. 135 (1960): 2238.
- BIELEFELD, Knud. "German Top 50 Baby Names 2014", 2014. Erişim Tarihi: 25.05.2015, http://www.firstnamesgermany.com/son_erisim_tarihi_25.05.2015.
- CİNLİOĞLU, H. Turgut. "Adlarla İlgili Gelenek ve İnançlar Anket: VII Tokat'da." *Türk Folklor Araştırmaları* 137 (1960): 2286.
- DEBUS, Friedhelm. *Reclams Namenbuch*, Stuttgart: Reclam, 2006.
- GÖNÜLLÜ, A. Rıza. "Türk Destanlarında Ad Verme Âdeti." *Türk Yurdu*, 20 (1988):49-50.
- İNAN, Abdülkadir. İslamdan Sonra Türkçe Adlar. *Türk Dili*, 3 (1957-58) 490-494.
- MITTERAUER, Michael. *Ahnen und Heilige: Namengebung in der europäischen Geschichte*. München: Beck, 1993.
- NOYAN, Bedri. "Ad Vermede Gelenekler – Türkçe İnsan Adları Hakkında." *Türk Kültürü* XXI. 246 (1983): 26.
- SCHMIDT, Erich ed. *Goethes Werke in sechs Bänden. Dichtung und Wahrheit*. 5. cilt. Leipzig: Insel, 1910.
- SCHIMMEL, Annemarie. *Von Ali Baba bis Zahara. Namen und Namengebung in der islamischen Welt*. München: Eugen Diederichs, 1993.
- SEIBICKE, Wilfried. *Die Personennamen im Deutschen: eine Einführung*, Berlin: de Gruyter, 2008.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. "Nüfus Kütüklerine Kayıtlı ve 2014 Yılında Doğanlara En Çok Verilen 50 Kadın ve Erkek Adı". Erişim Tarihi: 25.05.2015, http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Istatistikler/Isimler/2001-2011_en_cok_kullanilan/2014.pdf.

UCA, Alaattin. “Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği” *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 23 (2004) 145-150.

UĞURLU, Nuren. *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Örgün, 2012.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. “Türklerde Ad Verme Adetleri”, *Halk Bilgisi Haberleri* 81 (1938): 194-199.

YUND, Kerim. “Adlarla İlgili Gelenek ve İnançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, VI. 178 (1960): 2302.

ZENGİN, Dursun. “Deutsche und Türkische Vornamen”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1994.

ZENGİN, Dursun. *Türk Toplumunda Adlar ve Soyadları*. Ankara: Kurmay, 2014.

